

14115

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

ՅԵՐԵՎԱՆԻ «ՎԱՀԱՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ

15-ԱՄԵԱՅ

ԵՒ

ՄԻԱՅԵԱՆ «ՎԱՀԱՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ»

ԿԵԴԱՐՈՒՆԵՍԱՍԻՐԱՅ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ ԿԵԱՆՔԻ

ՈՒ ԳՐԲՆՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

1905 - 1920

Ո Օ Յ Ի Ս

ՏՊԱԿՐՈՒԹԻՒՆ «ՎԱՀԱՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ»

1920

371.5

Ա-53

2 gm
MAR 2010

ՀԱՅ ԿՈՄՍՈՒՆԱԿ

371.5
Ա. - 53

ՀԻՄ 50
483

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

ՖԻԼԻՊԷԻ „ՎԱՀԱՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ“ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

15-ԱՄԵԱՅ

ԵՒ

ՄԻԱՅԵԱԼ „ՎԱՀԱՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ“

ԳԵՂԱՐՈՒԵՏԱՍԻՐԱՅ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԻԱՄԵՆՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ

ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԷՆՈՒԹԵԱՆ

1905 - 1920

Ս Օ Ֆ Ի Ա.

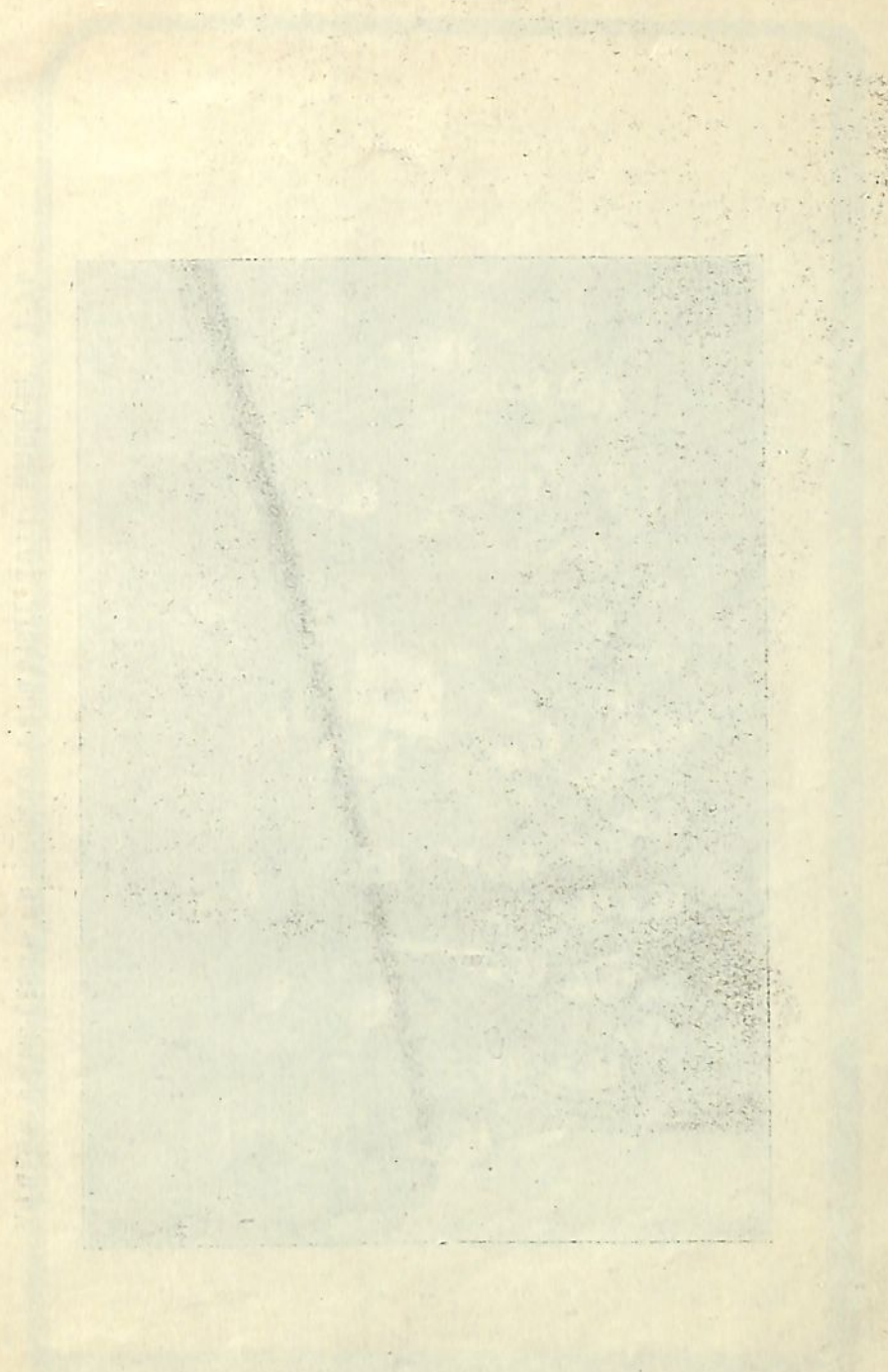
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ „ՀԱՅԱՍՏԱՆ“ ԹԵՐԹԻ

1920

14115

08.02.2013

49.212

1012-2001

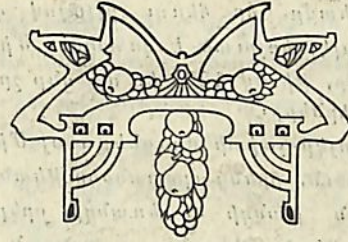
„ՎԱՀԱՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆՆ“ ՄԿՈՒԹԵԱՆ ԽՄԲԱՆԿԱԲԸ 1911 ՆՈՅՆԱՐԵՐ 11-ԻՆ

20 Ն

ՎԱՀԱՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

ԷԻ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԻՆ ՀԱՄԱՐ
ԲՈՒՐ ԻՆԿԱՆՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՍԿԻՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍՔ

Միութիւն մը, որ անընդհատ 15 տարիներ իր գոյութիւնը կրցած է պահել, առանց շեղելու իր նպատակէն եւ չէ անտեսած ո եւ է միջոց, դէպի կատարելագործում մղելու ինքզինքը, տուած է իրեն իրաւունքը տօնելու 15-ամեայ համեստ յորելեան մլ, իր տեսակին մէջ միակը, մինչեւ հիմա կատարւած շատ մը յորելեաններու:

Աշխատութիւն, յարատեւութիւն եւ ընկերասիրութիւն նշանաբանը եղած է այն խումբ մը պատանիներու, որոնք 15 տարի առաջ քով քովի եկած ու հիմնած են այս Միութիւնը, որուն անդամները բազմապատկուած, մինչեւ այսօր ալ կը համախմբւին այդ միեւնոյն նշանաբանով ու կը շարունակեն աշխատիլ, ցոյց տալու համար ընկերասիրութիւնը շօշափելի գործով:

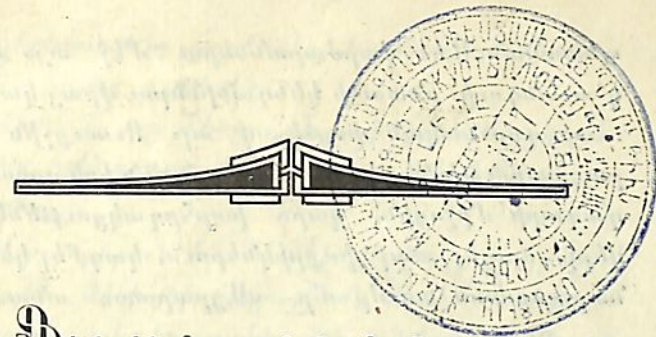
Միութիւն մըն է ան, այնքան համեստ, որուն մասին պէտք եղածին չափ ոչ խօսուած եւ ոչ ալ գրուած է, ահա այդ պատճառով աւելի քան անհրաժեշտ էր, զինքը մօտէն ճանչցնելու համար, ամփոփ ու խոշոր գծերով ներկայացնել զայն իր 15-ամեայ յորելեանին առթիւ եղած այս փոքր հրատարակութեամբ, որ հեռու ըլլալով գրական ո եւ է արժէք ունենալէ, կոչուած է գոհացնել Միութեան այսօրւայ անդամները, թիւով 120, եւ զանոնք շրջապատող բազմաթիւ համակիրները:

Այս գրքոյկը չափաի մոռցնել տայ Միութեան հին թէ նոր անդամներուն, իրենց պատանեկութեան երազի ու երիտասարդութեան իւանդի ու եռանդի օրերը, եւ երբ մօտ ատենէն հայութեան բեկորներու այնքան բաղձալի ներգաղթը սկսի եւ իւրաքանչիւր անգամ պարտադրէ ինքզինքը բաժնուիլ իր Միութենէն, ունենայ իր քով այս գրքոյկը իր բաղձը անցեալի մը միակ անգին յիշատակը, որուն ընթերցումը մղէ զինքը նախաձեռնարկ ըլլալ, Հայրենի երկրին ո եւ է մէկ անկիւնը, կազմելու նմանօրինակ Միութիւն մը:

ՅՈՐԵԼԵԱՆԵՐՈՒ ՅԱՆՉԵԱՒՈՒՄԲ

20 Յունվար, 1920

Ֆիլիպէ

Ֆիլիպէի հայութեան համար ամենակենսունակ շրջան մ'էր 20րդ դարուն սկիզբը, երբ պալքանեան երկիրներուն մէջ ընդհանրապէս եւ Ֆիլիպէի մէջ մասնաւորապէս հրապարակ եկած էր Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը իբր միակ գործօն տարր հայ իրականութեան մէջ: Երբ անխոնջ Զօրեանցին—անձնուէր Ռոստոմին—ջանքերով հիմնուած էր Մասնաւոր վարժարան մը—վառարանը այն ատենի հայ երիտասարդութեան, որ համախմբուած «Երգեցիկ-Թատերասէր» ին եւ Մարմնամարզական «Վահագն» խումբին շուրջ, օրինակելի կանոնաւորութեամբ եւ կարգապահութեամբ կը շարունակէր սկսուած գործը, բան մը, որ չէր կրնար չազդել նոյն այդ վարժարանը յաճախող դպրոցական փոքրիկներուն վրայ, որոնք մեծ հիացումով ու հետաքրքրութեամբ կանգ կառնէին, գիտելու համար այդ շրջափակին մէջ հաւաքուած երիտասարդները:

Նախ քան «Վահան-Մանուէլեան» պատանիներու խումբին հիմնուիլը, կարժէ այստեղ ամփոփել Միութեան «Ներխիվ»-ի մէջ տարիներու ընթացքին մոռցուած եւ մէկդի նետուած փոքր տետրէ մը քաղուած հետեւեալ յուշերը:

— Օր մը, կենդանաբանութեան ուսուցիչը Գ. դասարանի աշակերտներուն կը պարզէ թէ

պետական Մեծ վարժարաններու մէջ այս դասը կ'աւանդուի ընտանի կենդանիներու վրայ կատարուած գործնական փորձերով ալ: Ուսուցչին այս բացատրութիւնը կը բաւէր նոյն օրն իսկ զբօսանքի դադարի միջոցին, կարճ խորհրդակցութենէ մը վերջ, որոշել տալ փոքրիկներուն, կազմել կենդանարեւակական խումբ մը «Այրարատ» անուամբ:

Անմիջապէս նուիրատուութեանց ցանկը կը ստորագրուի իրենց մէջ եւ յաջորդ օրն իսկ վարժարանի պարտէզին մէկ անկիւնը, յարմար տեղ մը կը շինուին բոյներ ազանիներու եւ ճագարներու:

Կ'արժէր տեսնել իրենց աշխուժութեամբ ու եռանդով զիրար գերազանցող այս խումբ մը պատանիներ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կը փութար իրեն բաժին ինկած աշխատանքը բերել յօժարակամ:

Սկստած գործը կը շարունակուի, մինչեւ որ մեր փոքրիկ «կենդանարոյժները» դժգոհ իրենց ընկերութեան սահմանափակ գործունէութենէն, կը մտածեն տարբեր ուղղութիւն մը տալ իրենց խումբին: Այս գաղափարին ուժ կուտայ դասերու սերտողութեանց յատկացւած մասնաւոր ժամերուն, ուսուցիչներու կողմէ եղած, Երկրի կեանքէն առնուած հայրենասիրական դրուագներու ընթերցումը:

Կ'որոշուի հիմնել պատանեաց խումբ մը — շարաքավճարներ գանձելով, զգուշանալով սակայն, անոր գոյութիւնը յայտնել ուսուցիչ-ուսուցչուհիներուն, որոնք իրենց կարգին, գիտակցաբար, կուզէին աչք գոցել այս ինքնաբուղի շարժման, չի մեռցնելու համար նախաձեռնութեան ոգին իրենց աշակերտներուն մէջ, առանց սակայն

քաջալերելու այդ շարժումը, ետ չի ձգելու համար զիրենք իրենց դասերէն:

Հիմա է, որ մեծցած այդ փոքրիկները կ'ըմբռնեն իրենց դաստիարակներու երկդմի վերաբերմունքը:

Այդ օրերուն էր, 1904ի վերջերը, որ կը զուգադիպէր, Ֆիլիպէի հայութեան մօտէն ծանօթ, եւ մասնաւորապէս իր աշակերտներուն կողմէ այնքան սիրուած հայ ուսուցչին, Վահան Մանուէլեանի — իսկական անուամբ Կարապետ Տօղրամաճեանի — Սամնոյ ձորերուն մէջ նահատակուած ըլլալու լուրը:

Մեծցած պատանիները չեն մոռցած այդ օրը, երբ Մասնաւոր վարժարանին Տնօրէն-ուսուցիչը, Կ. Պիոնեանը յուզուած կ'իմացնէր խոր, ապաւորիչ լռութեան մը մէջ, իր անզուգական ընկերոջ ու մտերիմ բարեկամին — Վահանի — Հայրենիքի մէջ պարտականութեան ճամբուն վրայ վաղաժամ զոհուիլը:

Կայծ մը պէտք էր բռնկցնելու այդ խումբ մը պատանիները: Վ.Ա.Հ.Ս.Ն Մ.Ա.Ն.Ո.Ի.Լ.Ե.Ա.Ն.Ը եղաւ այդ կայծը: Նոյն օրն իսկ կը ձեռնարկուի իսկոյն պատրաստել խումբի ծրագիր-կանոնագիրը, Մասնաւոր վարժարանի Գ. դասարանի հետեւեալ 10—13 տարեկան աշակերտներու կողմէ՝

1. Մկրտիչ Անդրէասեան — Չմշկածագի
2. Արմենակ Տումանեան — Սեբաստացի
3. Ներսէս Կ. Գազանճեան — Կ. Պօլսեցի
4. Գրիգոր Չպուրճեան — Թամգարացի (մեռած)
5. Արշակ Յովսէփեան — Չմշկածագի
6. Հրանդ Խաչերեան — Ա. Պօլսեցի
7. Քրիս Աշպահեան — Սեբաստացի
8. Պետրոս Մանուկեան — Ա. Պօլսեցի (մեռած)
9. Գէորգ Պօլսեցեան — Ֆիլիպէցի

Պատրաստուած կանոնագիրը, վաւերացուած՝
ընդունուեցաւ 1905, Փետրուարի 8/21ին, նորա-
կազմ պատանեաց «Վահան Մանուէլեան» խումբին
հիմնադիր վերոյիշեալ ինը անդամ-ընկերներուն
կողմէ, ունենալով իրր նպատակ հետեւեալ առա-
ջին յօդուածը.

„Վահան Մանուէլեան“, պատանեաց խումբի
նպատակն է ընկերակիցներու մէջ բարոյական
սերտ կապերով համերաշխութիւն մը հաստատել,
յեղափոխական ոգին միշտ վառ պահելով՝ ջանալ
ամեն կարելի միջոցներ գործադրել ուղղակի կամ
անուղղակի կերպով նպաստելու համար Հայ Յեղա-
փոխական Գաշնակցութեան կենդանի գործին:“

Կարճ ժամանակամիջոցի մէջ խումբին ան-
դամներուն թիւը կը սկսի ստուարանալ ու կ'ըն-
դունէին նաեւ աշակերտուհիներ:

Խումբի անդամներուն թիւը կը բարձրանայ
9էն 44ի, որոնց 17 իգական սեռէ:

Նորակազմ խումբը քանի մը շաբաթուան
ընթացքին արդէն վարժարանի բակին մէկ ան-
կիւնը կ'ունենայ իրեն առաջին բնմը—միջանցք-
ներով եւ վարագոյրներով:

Տեղն է հոս յիշել թէ՛ այդ պատանիներու
պատարստած բնմը իւղաներկ նկարներով աւելի
եւս ճոխացնելու համար, մեծ աշխատանք թափած
է ներկայիս Ամերիկա գտնուող Պ. Մկրտիչ Ման-
տալէճեանը: Տեսնելու էր այդ փոքրիկներու յա-
րատելութիւնը փորձերու ժամանակ եւ անկարա-
գրելի ոգեւորութիւնը ներկայացման օրերուն: Այդ
ներկայացումները կը տրուէին ընդհանրապէս կի-
րակի օրեր, կէս օրէ յետոյ եւ տօնական արձա-
կուրդներու միջոցին: Յերեկ ատեն, յատկապէս գի-

շերան սպաւորութիւնը թողնելու համար, պա-
տուհանները դոցւած այդ փոքր սրահը, խորհրդ-
դաւոր մթութեան մը մէջ թաղած, կը լեցուէր
դպրոցական-թատերասէրներով, որոնք անհամբեր
կը սպասէին վառ հետաքրքրութեամբ մը լոյսերու
մէջ ողողւած փոքրիկ թատերաբեմին բացելուն:

Առաջին անգամ տրուած ներկայացումը, հայ
իրական կեանքէն բիէս մը, «Ինքնապաշտպան գիւ-
ղացիք» անունով, գրուած խումբի հիմնադիրներէն
Ներսէս Կ. Գազանճեանի կողմէ, արդէն բաւական
խօսեցնել տուած էր իր վրայ, առհասարակ բոլոր
դպրոցականներու շրջանակին մէջ:

Պարբերաբար տրուած քանի մը յաջող ներ-
կայացումներ կը բաւէին, որպէս զի Մանուէլ վար-
ժարանէ դուրս ալ, աւելի լայն շրջանակի մէջ,
արձագանգ գտնէր եւ սկսուած սահմանափակ գործը
նոյն այդ մանաւոր վարժարանիաշակ երաններուն
կողմէ, ունենար հետեւորդներ նաեւ ազգային եւ
օտար վարժարաններ յաճախող հասակակիցներու
մէջ, որոնցմէ շատերը աշակերտներ եղած ըլլալով
Վահան Մանուէլեանի, աւելի քան ջերմապէս նը-
ռիրուած, կը բոլորուէին այդ խումբին շուրջ, չի
բաժնուելու համար անկէ մինչեւ այսօր ալ:

Ահա այդ օրերուն տակաւին, պատանիները
կարենալ օգտուելու համար իրենցմէ աւելի տա-
րեկիցներու փորձառութենէն, ուրախութեամբ կ'ըն-
դունուէին նաեւ վերջիներուն կողմէ եղած ան-
դամակցելու առաջարկը:

1906 նոյեմբեր 12ի ընդհ. ժողովը, ա'լ աւելի
գործօն դեր մը տալու համար անդամուհիներու,
կ'որոշէ փոխել խումբին անունը եւ «Պատանեաց
Վահան Մանուէլեան» խումբը կ'ըլլայ «Ներկսեռ
խումբ Վահան Մանուէլեան»:

Յաջորդ շարքուն իսկ գումարուած ընդհ. ժողովը կ'ընտրէ վարչութիւն մը, որուն մէջ կը մտնէ, առաջին անգամ ըլլալով, վարժարանի աշակերտուհիներէն Օր. Գեղեցիկ Պարտիզեան:

1906 թուականին է, որ խումբը զգալի ընել կուտայ իր գոյութիւնը Ֆիլիպէի հայութեան, քանի որ նոյն տարուան ընթացքին, առաջին անգամ ըլլալով, խումբին թատերասէրները կը ներկայացնեն Բաղէշի արկածելոց ինպաստ հրապարակաւ, Ֆիլիպէի հայ հասարակութեան առջեւ, «Լիւքսէմպուրկ» թատրոնին մէջ, հայ յեղափոխական կեանքէ առնուած «Ա.Ր.Ա.Պ.Օ» բիէսը:

Զուտ հասոյթը զրկուած է, գաղտնի ճամբով, Բաղէշի Առաջնորդարանը, ուրկէ եկած պաշտօնական նամակէ մը, ստորագրուած Առաջնորդական փոխանորդ, Մուշեղ քահանայ Տօնապետեանէ, կ'արտատպենք հետեւեալ տողերը:

«Ուրախ ենք, տեսնելով որ հայրենի աշխարհէն հեռու ապրելով հանգերձ, չէք անտեսեր այն եղբայրները, որոնք հայրենի տան մէջ երկրաշարժի ծանր արկածներով կը տառապին եւ կուգաք մարդասիրաբար ձեր հայթայթած լուծմաներով ամոքել անոնց վիշտն ու տառապանքը:» Նամակագիրը բառական տեղեկութիւններ տալէ վերջ Երկրի վիճակին մասին, կը վերջացնէ այսպէս. «Եւ քանզի այս կողմերի մերազնեայք երկրաշարժի աւերումներով հանգերձ անդական տարերց չափազանց սղութենէն ալ շարաշար կը նեղուին. ուստի կը խնդրեմք շնորհ բերէք, յանուն վիճակիս արկածեալ եւ սովտտանջ կարօտելոց, կոչում ընել Ձեզ մերձակայ քաղաքաց հայ բարեսիրտ պատանեաց, կամ որսյ որ յարմար կը տեսնէք, Ձեր բարի օրինակին հետեւելու: Այս եղանակաւ

Ձեր օժանդակութիւնք բարերար պիտի հանդիսանան Առաջնորդարանիս դուռն եւ փողոցներ թափառող հարիւրաւոր կարօտելոց արտասուքը սըրբելու եւ նոցա քանի մը օրուան հացագին պատրաստելու:»

Պատանեաց խումբի Վարչութիւնը այն ատեն Ֆիլիպէ հրատարակուող «Ռազմիկ» թերթին արտատպել կուտայ վերոյիշեալ նամակը ամբողջութեամբ եւ նոյն մտքով կոչ մը կ'ուղղէ պուրկարահայութեան, կատարած ըլլալու համար իր վրայ դրուած պարտքը:

1907ին Մասնաւոր վարժարանը գոցուելու հարկին տակ գտնուելով, երկսեռ «Վահան Մանուէլեան» խումբը կը փոխադրուի Հ. Յ. Ռաշնակցութեան Տեղական կազմակերպութեան իբր հաւաքատեղի ծառայած շէնքը, ուր իր արամադրութեան տակ ունէր յատուկ սենեակ մը փորձերու, դասախօսութիւններու եւ ժողովներու համար:

Երկսեռ խումբը զրկուած իր վարժարանէն, ունէր այլեւս իր «խմբատեղին»:

Անգամուհիները հեռացած անգամ մը վարժարանէն, առաջուան պէս կանոնաւոր չէին կրնար յաճախել խմբատեղին, հակառակ որ Վարչութեան 5 անդամներուն երկուքը օրիորդներ ընտրուած էին, աւելի եւս հետաքրքրել տալու համար զիրենք խումբին դործերով: Շատ ժամանակ չանցած անգամուհիները մնացին լոկ համակիրներ խումբին:

1907 Հոկտեմբերին խումբը կը ձեռնարկէ պատրաստել 1908 տարուան համար խաւաքարտէ պատի օրացոյցներ, Վահան Մանուէլեանի երկու տարբեր պատկերներով եւ կ'որոշուի հասոյթը յատկացնել Երկրի սովելոց: Տպուած 1000 օրինակ

օրացոյցներէն Պուլկարիոյ զանազան քաղաքներու մէջ վաճառելէ յետոյ, զրկուելէ յան նաեւ Եղիպտոս, Ամերիկա եւ Եւրոպա: Հրատարակութիւնը գտաւ լաւ ընդունելութիւն եւ յաջողութեամբ պսակեց հետապնդուած նպատակը: Զուտ հասոյթին կարեւոր մէկ մասը զրկուեցաւ իսկոյն Երկրի սովելոց, իսկ մնացորդը, աւելի ուշ, 1903ին «Ազատամարտ»ի խմբագրութեան միջոցաւ, ուրիշ գումարներու հետ Ատանայի աղէտեալներուն:

1908 Մարտ 9ին Թաթար Բազարճըքէն եկած պատանիներ խումբին ընդհանուր ժողովին մէջ պատրաստակամութիւն ցոյց կուտան նման խումբ մըն ալ հոն հիմնելու, իբր մասնաճիւղը Փիլիպէի վարչութիւնը կը ստանձնէ անմիջապէս պարզել խումբին նպատակը եւ կը խոստանայ իր կողմէն ամեն աջակցութիւն: Երկու շաբաթ վերջ, Մարտ 23 թուակիր նամակաւ մը Թ. Բազարճըքի պատանիները կ'իմացնեն հիմնուելը պատանեաց խումբի մը, որ քիչ վերջ կառնէ «Լոյս» անունը 10—12 անդամներով:

Երկու խումբերու կապերը ամրապնդելու նպատակով, Փիլիպէի «Վահան Մանուէլեան» խումբին անդամներէն ումանք քանիցս այցելած են Թ. Փազարճըք, եւ հոն ներկայ եղած են «Լոյս» խումբին կողմէ տեղւոյն «Բաֆֆի» ընթերցարանի, վարժարանի եւ ուրիշ ազգօգուտ ձեռնարկներու օգտին սարքուած ներկայացումներու:

Փիլիպէի մէջ տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունեցող եւ Ռոստոմի օրով հիմնուած «Երկսեռ Երգեցիկ-Թատերասէր»ը, որ արդէն թոյլ վիճակի մը մէջ կը գտնուէր, 1908ի Թիւրքիոյ Սահմանագրութեան հռչակումով բոլորովին անգործութեան կը դատապարտուէր իր անդամներուն մեծ մասին մեկնումովը ղէպի Երկիր:

«Վահան Մանուէլեան» խումբը անդալաբար կոչուած էր յաջորդելու անոր, քանի որ Փիլիպէի հայութիւնը նախորդ «Երգեցիկ-Թատերասէր»ը կը տեսնէր արդէն, յանձին պատանեաց «Վահան Մանուէլեան» խումբի:

«Հուրրիլէթ»ի առաջին ամիսներուն դեռ, «Վահան Մանուէլեան» երկսեռ խումբի Սեպտեմբեր 1ի ընդհանուր ժողովին մէջ նկատի կառնուի Երկրի մէջ նոր ստեղծուած դրութիւնը եւ հաստատելու համար Երկրին ամեն կողմերն ալ նմանօրինակ «պատանեաց» խումբեր, կ'որոշուի պատրաստել ու հրատարակել Թիւրքիոյ հայ պատանեկութիւնը կազմակերպելու ծրագիր-կանոնագիր:

Պէտք եղածին պէս կարենալ գործադրելու համար այս որոշումը, «Վահան Մանուէլեան» խումբի վարչութիւնը կը դիմէ նամակով Կ. Պօլիս, Յարութիւն Շահրիկեանի, որ իր Փիլիպէ այցելութեան առթիւ ցոյց տւած էր վերջին ծայր հետաքրքրութիւն եւ յայտնած իր անկեղծ համակրութիւնը ղէպի պատանեաց խումբերը առհասարակ: Կ'արժէ մէջ բերել, հոս, ողբացեալ գործիչին կողմէ ստացւած կարճ, բայց շատ նշանակալից պատասխան-նամակի պարունակութիւնը նոյնութեամբ:

«Ամսիս՝ 13 նոյեմբերի թւագրեալ Ձեր պաշտօնաթուղթը ստացայ:

Ինձ համար թանկագին է, սրբութիւն է հայ պատանեկութիւնը՝ որ պիտի յաջորդէ հրապարակի սերունդին, պիտի կազմէ ապագան: Եթէ ինձ կը յաջողի բազմը ունենալ ամենադոյզն ծառայութիւնը մատուցանել նրան, այդ ինձ համար միսիթարութիւն է:

Ես եմ պարտական Ձեզ շնորհակալ լինելու, որովհետեւ առանց ծառայութեան արժէքն ունե-

նալու, դուք իմ հողիի հետ էք խօսում, իմ յոյսերն էք կենդանացնում, պարտականութեան պատենէչին վրայ մնալու ուժն էք ներշնչում:

Շնորհաւորում եմ Ձեզ: Ապրէք:

Ձեր սուրբ զգացումներով, աշխատանքով, գիտութեան պէնքերով յաղթութեան բանակը դուք պիտի լինէք:

Ձեր համակիր, Ձեզ մատաղ»

Յ. ՇԱՀՐԻԿ

19)2 դեկտ. 1909 Կ. Պօլիս

Չուշանար Շահրիկեանի կողմէ պատրաստուած կանոնագիրը, զոր խումբը ստանալուն պէս իր ընդհ. ժողովին մէջ կ'որդեգրէ նոյնութեամբ եւ մէկ օրինակը անմիջապէս կը դրկէ Թ. Բաղարձրգի պատանեաց «Լոյս» խումբին:

Աւելորդ նկատելով արտասպել ամբողջութեամբ Շահրիկեանի պատանեաց խումբերու համար պատրաստած կանոնագիրը, կը բաւականանանք միայն ի ստորեւ տեղ տալով նպատակին եւ այդ նպատակը իրագործելու համար ցոյց տըրւած միջոցներուն:

Ն Պ Ա Տ Ա Կ. — Խումբին նպատակն է ընկերներու մէջ բարոյական սերտ կապ հաստատել, աշխատիլ անոնց ֆիզիքական, բարոյական եւ մտաւորական ինքնազարգացման եւ յեղափոխական գիտակցութեան բերելով զանոնք՝ պատրաստել մտնելու զանոնք Հ. Յ. Դաշնակցութեան անդամներու շարքը:

Մ Ի Զ Ո Յ Ն Ե Բ. — Ընդունելով ֆիզիքական, բարոյական եւ մտաւորական ինքնազարգացման աշխատութիւնը իբրեւ գործնական ու էական կապ ընկերներու մէջ, խումբը իր նպատակին հասնե-

լու համար կ'օգտուի իր քաղաքին մէջ գտնուած բոլոր այն հաստատութիւններէ, կազմակերպութիւններէ ու անձնաւորութիւններէ, որոնք կրնան դիւրութիւններ ու միջոցներ ընծայել իր առաջադրութեանց, ինչպէս նաեւ լնք կը ձգտի առաջացնել համապատասխան ձեռնարկներ:

ԾԱՆՕԹ. — Խումբին անդամներուն ֆիզիքական զարգացման համար հետապնդելու է մարմնամարզի, որսորդութեան, երգեցողութեան եւ զանազան օգտակար զբօսանքներու: Իսկ մտաւոր զարգացման համար մասնաւորապէս մայրենի լեզուի, ազգային եւ ընդհ. պատմութեան ու գրականութեան, զանազան հեղինակներու գրուածքներուն քննադատական վերլուծման, բնապատմութեան, քաղաքա-տընտեութեան, քաղաքական կուսակցութեանց ծագման եւ անոնց զարգացման պատմութեան եւ այլն:

Փիլիպէէն այլուր մեկնող խումբի ընկերներուն վերոյիշեալ կանոնագրէն կը տրուէր մէյմէկ օրինակ, որպէս զի անոնք իրենց գացած վայրերու մէջ ջանային, այդ կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն, հիմնել պատանեաց խումբեր: Իբր մօտիկ վայր ֆիլիպէի, առաջին արձադանդը կը հասնէր Էտիրնէէ: Ընկեր Պարոյր Առաքելեան, 1910, Հոկտեմբեր 22 թուակիր իր մէկ նամակով, ուղղուած խումբին Վարչութեան, կը գրէր թէ՛ 1901ին Էտիրնէի մէջ կախողան հանուած Պետօ Պուլկարացիի յիշատակը, որ զեռ թարմ մնացած էրնոյն քաղաքի պատանիներու սիրտին մէջ, ծնունդ կուտար Էտիրնէի «Պետրոս Սէրէմճեան» պատանեաց խումբին, որուն օրինակելի գործունէութիւնը դժբախդարար վերջ պիտի գտնէր, 1912ի Պալքանեան պատերազմի պատճառով:

1909ին տակաւին, «Վահան Մանուէլեան» խումբը ունէր արդէն իր Մարմնամարզական ճիւղը, հին «Վահագն» խումբին տեղ:

Նոր խումբը կը մասնակցի նոյն տարուայ ընթացքին Սահակ-Մեսրոպի տօնին առթիւ Ֆիլիպէի Գրասիրաց Եղբայրութեան կողմէ սարքուած Դաշտային Հանգէսին:

Նոյն տարին է, որ կ'սկսի դասախօսութիւններու շարք մը, հայերէն, ֆրանսերէն լեզուներու, ինչպէս նաեւ թուաբանութեան եւ բնական գիտութեանց վերաբերեալ: Դասախօսներն էին, Մասնաւոր վարժարանի երբեմնի ծերունի ուսուցիչը—Յակոբ Պօնճուքեան, Թօքատցի, Գերմանիոյ առաջին հայ համալսարանաւարտներէն, եւ Մանուէլ Միրաքեան Մալաթիացի, շրջանաւարտ Կարնոյ Սանասարեանցէն, 1910—11 տարեշրջանները, Վահան Մանուէլեան խումբը անցուցած է, բազմաամբ նախորդ շրջաններու, շատ աւելի փայլուն եւ շատ աւելի արդիւնաւոր շրջան մը: Պալքանեան պատերազմի յայտարարութիւնը, 1914ին, ընդհատեց այդ գործունէութիւնը եւ խումբը հարկադրուեցաւ անցունել ամուլ շրջան մը, 1913ին վերսկսելու համար իր գործունէութիւնը աւելի մեծ եռանդով:

1915ին, պատանիները, այլեւս չափահաս երիտասարդներ, Պալքանեան պատերազմէն վերջ խումբը կը վերածեն «Վահան Մանուէլեան Միութեան», որ կ'ունենայ քաղաքին կեդրոնը իր սեփական ժողովատեղին եւ որուն պաշտօնական բացումը պիտի մնայ անջնջելի յիշատակ մը միութեան բոլոր անդամներուն համար: Այդ բացման հրաւիրուած էին Ֆիլիպէի բոլոր Ազգային պաշտօնական Մարմինները եւ ընկերութիւնները:

«Վահան Մանուէլեան» միութիւնը բացի թատերական եւ Մարմնամարզական ճիւղերէ կ'ունենար նաեւ եւ իր քառաձայն «Երգեցիկ»ի

1012 - 2001

եւ քիթառ-մանտօլինի, օրքէսթրի մասնաճիւղերը: Համեւրուական ընդհանուր պատերազմի նախօրեակին որոշուած էր 1915ին տօնել «Վահան Մանուէլեան»ի տասնամեակը եւ այդ նպատակով տեսնուած էին բաւական պատրաստութիւններ: Պատերազմի հետեւանքով Երկրի մէջ ստեղծուած դժոխային դրութիւնը, եւ Կովկաս ապաստանած տաճկահայ գաղթականութեան կարօտ ու խեղճ վիճակը, Ն. Ս. Օժութեան Կաթողիկոսին ղեմումը գաղութներուն, այս ամենը ստիպեցին Միութիւնը, որ իբր սուգի նշան հրաժարին յորեկանական հանդէսներէ, զբաղելու համար բազմաթիւ կարօտեալներու եւ գաղթականներու օժանդակելու, օգնելու գործով, իր ուժերուն ներած չափով, սարքելով քանիցս երեկոյթներ ու ներկայացումներ եւ յետաձգելով աւելի ուրախ օրերու, տօնելու Միութեան Յոբելեանը:

Պուլկարիոյ ընդհանուր պատերազմի մասնակցելովը, Միութիւնը կը դառնապարտուէր փակել հապճեպով իր սեփական շէնքը, քանի որ պատերազմական վիճակը կարգիլէր ո եւ է հաւաքում: Ամբողջ երեք տարի տեւող այս անգործութիւնը, չէր մեռցուցած սակայն գործելու տենչը, ընդհակառակը զինադադարի առաջին օրերուն իսկ, միութեան անդամներէն 18—20 հոգի, հաւաքուած եկեղեցւոյ շրջափակը, այս անգամ աւելի վճռականութեամբ, կը վերսկսէին իրենց ընդհատած գործը:

Վերածնուած հայրենիքին հետ վերակենդանացած էր «Վահան Մանուէլեան» Միութիւնն ալ: Միութեան առաջին զբաղումը եղաւ վերաքննել իր կանոնագիրը ու զայն պատշաճեցնել միջավայրին եւ ժամանակի պահանջներուն:

Առանց ունենալ ազդեցութեան տակ ըլլալու, բոլորովին ազատ մեծցած այդ պատանիները, չէին կրնար ուրիշ կերպ շարժիլ, եթէ ոչ դնել իրենց Միութիւնը բոլորովին չէզոք հողի վրայ կարենալ գրաւելու համար անվերապահ համակրանքը անխտիր ազդին բոլոր խաւերուն եւ բոլոր հոսանքներուն—ամենապահպանողականէն ամենաազատականը, իր շարքերու մէջ տեսնելու ամենաաջակողմեանէն ծայրայեղ ձախակողմեանը— իր դուռները բանալով հաւասարապէս բարեկեցիկ հայու զաւկին եւ ընկերվարական հայ գործաւորին առջեւ, եւ այսպէսով իսկական համագործակցութեան կեդրոն դարձնել միութիւնը:

Իր 14 տարուայ պատմութեան մէջ Վահան Մանուէլեան Միութիւնը չէ ունեցած աւելի մեծ յաջողութիւն քան այն, զոր ունեցաւ իրեն միանալով Յիլիպէի մէջ վերջին պատերազմի ընթացքին ծնունդ առած «Այվազովսքի» նկարչական միութեան հետ, որ ի վերջոյ կը գործէր «Գեղարուեստասիրաց» անուան տակ, բաղկացած 50ի մօտ երիտասարդ ու երիտասարդուհի անդամներէ: 1918 զեկտ. » թշակիր մէկ նամակով, «Վահան Մանուէլեան» Միութեան վարչութիւնը նախաձեռնարկ կըլլար այդ միացման, հրաշխելով «Գեղարուեստասիրաց»ի վարչութիւնը խառն նիստի, խորհրդակցելու համար համագործակցութեան շուրջ:

«Վահան Մանուէլեան»ի վարչութիւնը, համոզուած թէ «Գեղարուեստասիրաց»ի հետ միացած կրնայ ի մի համախմբել Յիլիպէի ամբողջ երիտասարդութիւնը, կը վճռէ ամեն գնով, ոչ թէ համագործակցութիւն այլ միացում, որու մէջ

ՄԻԱՅԵՒԱԼ «ՎԱՀԱՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ-ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱՍԻՐԱՅ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԽՄԲՆԱԿԱՐԸ

1919 ՅՈՒՆԻՍ 10-ԻՆ

կը տեսնէ ու ժը, եւ կը բերէ խառն նիստին, միացման առաջարկը: Բանակցութիւնները շատ երկար չեն տեւեր եւ կ'ուտան չ'ակնկալուած արդիւնք, քանի որ կ'որոշուի միաձայնութեամբ փոխանակ համագործակցութեան երկու միութիւններու խառն ընդհանուր ժողովի առջեւ բերել միութեան հարցը:

. . . Խառն ընդհ. ժողովի մէջ կ'ընդունուի միացում երկու միութիւններու՝ ընդունելով Միացեալ «Վահան Մանուէլեան-Գեղարուեստասիրաց» Միութիւն անունը, հետեւեալ նպատակով.

«Միութեան նպատակն է սատարել գիտական, մտաւորական, բարոյական, ֆիզիքական եւ գեղարուեստական մշակումին իր անդամներուն եւ հայ հասարակութեան, կապելով գիրենք Մայր Հայրենիքին, ամեն կերպով»:»

Մէկ տարուան կեանքը «Միացեալ»ի ապացոյց է թէ երկու միութիւնները լրացուցած են զիրար: Վերջին տարւոյն ընթացքին եւ ոչ մէկ գեղարուեստական հանդէպ կամ ազգային երեկոյթ չէ տրուած Ֆիլիպէի մէջ, առանց գործօն մասնակցութեան Միացեալ «Վահան Մանուէլեան-Գեղարուեստասիրաց»ի:

Միութիւնը ունի ներկայիս մէջ իր չորս մասնաճիւղերը, Երգեցիկ, Նկարչական, Կիթառ-մանտօլինի եւ Թատերական — 125 անդամներով:

Թիւով ամենէն աւելի անգամ ունեցողը Երգեցիկի մասնաճիւղն է, որ ունի 59 մասնակցող, որոնցմէ 26-ը անգամուհիներ: Միւս երեք մասնաճիւղերը ունին 20-ական անգամ: Նկարչականը կը բաղկանայ միմիայն օրիորդներէ:

Միութիւնը նկատելով որ Ֆիլիպէի պէս հա-

յաշատ կեդրոն մը զուրկ է հայկական տպագրութեանէ, նպատակաշարժար գտած է օժտել միութիւնը փոքրիկ տպարանով մը, ուր կը տպուին գրեթէ բոլոր տպագրական գործերը Ֆիլիպէի ամբողջ հայ գաղութին, այսպէսով լրացուցած կ'ըլլայ մեծ պակաս մը:

Ներկայիս Միութիւնը աւելի գեղարուեստի վարժարանին դերն է, որ կը կատարէ Ֆիլիպէի երիտասարդութեան մէջ, աշխատելով միանգամայն չչեղիլ բնաւ իր նպատակէն:

15-ամեայ այս յոբելեանը յարմարագոյն առիթը եղաւ ծանօթացնելու Միութիւնը ամեն անոնց, որոնք քիչ եւ կամ բնաւ չեն ճանչցած զայն:

Միութեան 15 տարուայ կեանքը, որուն համառօտ պատմութիւնը տրուեցաւ սոյն գրքոյկով, արդիւնքն է յարատեւ աշխատանքի եւ օրինակելի համագործակցութեան մը, զոր աւելի եւս արդիւնաւոր դարձնելու համար, մէկ գաղափարով մէկ նպատակի ձգտող երիտասարդութիւն մը, չպիտի ուզէ կորսնցնել ի մի համախմբուած իր ամբողջ ուժին ամենափոքր մասնիկն իսկ, որքան ատեն որ Միութիւնը պահէ իր գոյութիւնը Ֆիլիպէի մէջ:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0211867

49. 212

